

Nekaj o izviru in postanku Orožnovih pesmij.

Spisal Andrej Fekonja.

Kje so moje rožice?« — »Mrzel veter tebe žene.« — »Kedó izmed nas ni že slišal, kedó ni že sam pel téh dveh takó priljubljenih pesmic? Ali koliko nas je, da smo vedeli za pesnika! Take in enake pesmi je pel Valentin Orožen.«¹⁾

Takó piše Stritar v svojem »Zvonu« V. 1879. l. 48., ocenjujoč »*Val. Orožnove spise*«, katere je zbral in priredil Mih. Lendovšek, založil in izdal Ignacij Orožen, v Celovci 1879., in isti ocenjevatelj pravi o našem pesniku in pesmih njegovih med ostalim dalje: »Prve in morebiti tudi druge vrste pesnik ni Orožen, ne po vsebini, ne po obliki svojih pesmi, da ne govorimo o izvirnosti... Prav izvirna ni skoraj nobena, česar morda pesnik sam ni vselej vedel.«

Kakó to, pojašnjuje nam Lendovšek v predgovoru omenjene zbirke Orožnovih pesmij: »Slišal je kde pesen, ki se je njegovemu srcu prilegala, zapomnil si je napev in zadržaj in potem ono isto zakročil po svoje; na ta način je nastalo več njegovih najboljših pesnij. — Umel pa je zapeti tako, da človeku do živega gre; najlepši dokaz temu je, da si je národ precej njegovih pesnij osvojil. Pesni: »*Moje želje*«, »*Vse mine*«, »*Lastavici slovo*«, »*Očetova roka*«, »*Spomlad*«, »*Pri zibelí*«, »*Veselje Štajerca*«, »*Napitnica*« in druge postale so popolnoma národne in se prištevajo onim, katere slovenski Štajerci, posebno na desnem bregu Drave bivajoči, najrajši popevljejo.«

Toliko Lendovšek, omenivši še o V. Orožnu pevcí: »Najljubše so mu bile nja lastne popevke, pred vsemi: »*Rad bi tamkaj bil*«, »*Kde so moje rožice*«, »*Mrzli veter tebe žene*«, »*Oj, oblaki, kaj hitite*«, »*To žlahno vinsko kapljico*«.« —

No, recimo katero v naslednjem i mi o teh V. Orožnu »lastnih popevkah«, ki si jih je »narod osvojil«; pa še o nekaterih drugih »njegovih« pesmih, kakó si je pesnik iste »zakročil po svoje«. Ali: govorimo uprav o izviru in postanku pesmij Orožnovih, kolikor nam je tega do sedaj pač bilo móči zvédeti. —

¹⁾ Valentin Orožen je bil porojen pri Sv. Juriji ob Južni železnici dné 31. januarija 1808. l.; duhovnik posvečen 1835. l.; kapelan v Pišecah, na Ljubnem, v Poličanah, v Šmárijah, Podsredo, v Pilštanji, pri Sv. Mihelu v Lavantinski dolini; provizor v Selih blizu Slov. Gradca; kurat pri Sv. Martinu blizu Górenjega grada (l. 1855.—72.); v pokoji v Okonini umrl 1875. l. Op. pis.

Pripomniti nam je, da so omenjene pesmi Val. Orožna — po izrazu prof. J. Pajka — reš »brž v ,narodne' prehajale« (»Zora« 1875., 106). Najbolj so se bile priljubile zlasti pesmi tri: »Vse mine«: Kje so moje rožice? »Lastavici slovo«: Mrzel veter tebe žene, in »Napitnica«: To žlahno vinsko kapljico . . . Zaslovele so te pesmi najprej sevéda v bivališči pesnikovem, v górenji Savinjski dolini, pa v nje okolici bližnji in daljni. A sčasoma so se razširile na vse strani takó, da so dandenašnji znane in priljubljene povsod med štajerskimi in pač mnogo tudi med ostalimi Slovenci. Vsestranski jih je med národ naš raznesla pač dr. Razlagova »Pesmarica« (1863, 1872). Jako udomačene so te tri pesmi Orožnove (kolikor je znano pisalca téh vrst) posebno po vsi Savinjski in Šaléški dolini, kjer skoraj ni vesele družbe, da se ne bi prepevala ta ali óna ali pa tudi vse tri (namreč o »rožicah«, »lastovki« in »vinski kapljici«). In mora se reči, da vsaka izmed njih, dasi tóliko in tólikokrat ponavljana, vender zmeraj na novo »v srcé nam sega« in »občutkom se prilega« kot »popolnoma národna« pesem.

A zanimivo bi venderle bilo, da se zna, odkod neki so te ljubke pesmi Orožnove in kakšna je ta njih »národnost«?

Kar se tiče najprej pesmij: »Vse mine« in »Lastavici slovo«, o téh dveh pisalec sam ne more sicer povédati ničesa izvestnega, kar se tiče njiju izvira. Nego, ker Stritar l. c., govoréč o Orožnovih pesmih v obče trdi, da »prav izvirna ni skoraj nobena«, a na začetku ocene svoje izrecno omenja baš téh dveh, rekše: »Kje so moje rožice?« in »Mrzel veter tebe žene«: to bi mogli dosledno sklepati, da torej tudi ti dve takó priljubljeni pesemci Orožnovi nista prav izvirni. No vender pa tudi le ni uprav nemogoče niti ni baš takó neverjetno, da nam Orožen v pesmi »Vse mine« opeva resnične svoje izkušnje naravnost po dotičnih predmetih; réčnih, stvarnih in osebnih. Pesem »Lastavici slovo« pa bi si mogel menda še tudi kdo razlagati na mah — nič drugače, nego-li je nekdo svoje nazore dodajal nekaterim pesmim nekega drugega pesnika našega, tudi duhovnika . . .¹⁾

Toda nekaj določnejšega je izvestitelj zasledil za tretjo izmed imenovanih najpriljubljenejših pesmij Orožnovih, za »Napitnico«. Slišal je bil namreč isti pred dobro osmimi leti v Šaléški dolini, kakó je neki duhovnik-župnik napil pri obedu jednemu tovarišev svojih nekako tako-le:

¹⁾ V dr. Razlagovi »Pesmarici« pod naslovom: »Slovo od lastovke«, tiskano je od vse pesmi samó tri sedmine: prvi dve (oziroma štiri) in pa zadnja (oziroma dve zadnji) kitica.

»Lasst uns den edlen Rebensaft
Nun fröhlich auszuleeren,
Und uns're alte Bruderschaft
Auf's neue zu vermehren!

Trink Bruder zu, seid fröhlich All',
Seh't, wie die Gläser winken!
Vielleicht ist es das letzte Mal,
Dass wir zusammen trinken.«

Ako s temi — sicer ne baš točno, ali v glavnem vendar bistveno navedenimi — vrsticami primerjamo naše pesmi prvo kitico, slovóčo:

»To žlahno vinsko kapljico
Zdaj hočemo popiti,
Zavezo staro bratovsko
Želimo ponoviti.

Na zdravje pij ga bratu brat,
Da bi veseli bili!
Znabiti, da je zadnjokrat,
Da vkupaj bomo pili! 1)« —

vidimo očito, da je Orožnova slovenska le prevod póleg nemškega originala. Sicer pak se je tudi poročevalcu óna nemška napitnica zdela kot nekak spomin na minule čase, sedaj le obnovljen z ozirom na nekdanje vesele in podobne dogodke, pri katerih se je tedaj bila popevala tista pesem nemška.

O pesmih Orožnovih: »*Moje želje*«: Rad bi tamkaj bil, in »*Pri sibelii*« ... izvestitelj ne zna ničesar, odkod in kakó?

A kaj je dalje z omenjeno Orožnovo pesmijo: »*Očetova roka*«? — Priobčena je bila ta pesem najprej v Slomškovi knjižici »Troje ljubeznivih otrok« leta 1838. No, v »Slovenskem Berilu za prvi gimnazijalni razred« leta 1850. nahaja se na str. 119. baš tista pesem: »*Očetova roka*«, toda z opomnjo: »zložil J. O. Lepstanski«; samó da so srednje kitice razvrščene po drugačnem redu. Sicer pak je pri Orožnu (v zbirki Lendovškovi) jedna kitica (druga) nova, a sta iz Lepstanskega (v Slov. Berilu) dve (četrtá in sedma) izpuščeni. Tudi je v posameznih vrsticah marsikaj prenarejeno slovniški in slovarski, n. pr.:

Lepstanski:

»Da zvezde po nebu igrajo,
Da sonce in mesec svetí,
Po stropu nebeškem miglajo,
Očetova-roka storí.«

Orožen:

»Da zvezde na nebu igrajo
In luna se milo smejí,«
itd.

J. O. Lepstanski je — Jožef Orešnik, duhovnik ljubljanske škofije, posvečen leta 1830., kateri je (po J. Marna »Jezičniku« XXV. 22) »pisaril« (in tudi »pevaril«) v letih 1845.—57. A kaj bi torej bilo misliti o »Očetovi roki«? Čegava je pesem pravo za pravo? Marn nje l. c. pri Orešniku ne omenja, nego jo pač imenuje med Orožnovimi (»Jezičnik« XXIV. 31.). No, ker Lendovšek pravi, da je Orožen katero pesem »zakročil po svoje«, moglo bi se pač misliti tisto, kar se

1) Takó v Lendovškovi zbirki. V »Pesmarici« dr. Razlagovi II. str. 142. pak sta izpremenjeni peta in šesta vrstica: „Če tudi tu namesto spat — N's beli dan posili“ —; in takisto tudi več drugega.

dozdeva še o dveh zgoraj imenovanih pesmih Orožnovih, ki sta tudi »postali popolnoma národní«, namreč »*Spomlad*« in »*Veselje Štajerca*«.

Ti dve pesmi Orožnovi se prištevata ónim pesmim, katere (po besedah Lendovškovih) »slovenski Štajerci, posebno na desnem bregu Drave bivajoči, najrajši popevljejo.« No, kar se tiče prve: »*Spomlad*«, ki se začinja:

»Sneg za to leto slovo je že vzal,
Hranil je starček svoj čamar vesel,
Zebca zapela,
'z parne zletela:
»Nisi me mrazek ti vzell« —

spominja se izvestitelj, da je — vsaj poslednje tri vrstice — že pred četrtino veka čul peti tudi na severo-vzhodni strani Slovenskih goríc. Tja pak ista pesem izvestno ni bila zanesena po Ahacljevi zbirki, v kateri je bila najprej tiskana, kajti imenovana zbirka v ónem kraju vsaj tedaj pač ni bila in kot takšna še tudi sedaj ni znana. A po tem sodèč, ne bi torej te pesmi Orožnove bil si osvojil národ, nego ravno narobe: iz národa bi jo za »svojo« bil vzprejel Orožen!

Takisto bi se skoro reklo o drugi tu omenjeni pesmi: »*Veselje Štajerca*«, začenjajoči se:

»To je veselje Štajerca,	Juhé! juhé! zajucka rad,
Če Bog mu sladka vinca dá;	Se žalosti ni treba bat'«

Tó pesem je bil o. E. Zagorec, frančiškan v »Názarah« v górenji Savinjski dolini, leta 1846. »poslal« Slomšku za »Drobtinice«, kjer je tudi objavljena v tistem letniku. Lendovšek (l. c. XIII.) sicer trdi, da je Orožen »zložil ovo pesen« kapelan na Ljubnem od leta 1836.—38., a Zagorec, da jo je »slišal popevati, da se mu je dopala«, in da »si jo je zapisal in Slomšku ,poslal' v porabo«. Kaj pa, ko bi si jo bila »zapisala« oba, i Zagorec i Orožen, kakor sta jo v Savinjski dolini slišala popevati — kot pravo národno? Vsaj pisalec tega je bil zopet slišal, sicer res da le podobno pesem istotam v Slovenskih gorícah: — »Štajerci veseli so, — Da že v gorícah režejo . . .« itd. odnosno: »gróbajo« — kópljejo — vežejo« . . . v naslednjih kiticah; s čimer pak se lepó ujemajo izrazi v óni iz Savinjske doline (Orožnovi): »obreže Štajerc trs lepó — z motkoj kopá — zdaj vezat gre« itd.

Akoprav Orožen v svojem rokopisnem zvezku »Glasovi mojega srca« pesem »*Veselje Štajerca*« »odločno med svoje uvrščuje«, (kakor pravi Lendovšek l. c.), vendar nam to ni še pravi dokaz, da je pesem resnično njegova. Kajti v tistem rokopisu, in dosledno v tiskani zbirki Orožnovih »Spisov« uvrščene so tudi nekatere pesmi, katere pa

odločno — niso Orožnove. Evo izvestnih dokazov, ki zajedno podpirajo povédano mnenje tudi o Orožnovih pesmih »Spomlad« in oziroma »Očetova roka«.

V zbirki: »Val. Orožnovi Spisi« nahajamo namreč nekoliko pesmij, o katerih je gotovo, da so le posnetki, pa prevodi, dà, samó prepisi — dasi to ni nikjer posebej zaznamljeno! Takó je Orožen pesem: »Žolcpaškim planinam« (»Spisi« str. 39.) zložil po nekem primeru (gl. J. Marna »Jezičnik« XVII. 1.) slavečem góre hrvatske:

»Oj! hrvatske krasne gore!	tako-le:	»Oj junaške lepe gore,
Jeli svet kaj lepšeg' zmore?		Lepših, lepših svet ne zmore!
Ve ste očem mojim mile		Ve očesom mojim mile
Nekdaj prve se odkrile!»		Dnes ste prvič se odkrile...»

Isto takó nas Orožnova »Pesen na vernih duš dan« po začetnih stihih (»Spisi« str. 83.):

»Milo orglje se glasite,
Milo pesen se vzdignuj,
Bolečine v vicah skrite
Vsem kristjanom oznanuj...»

takoj spominja — Preširnové pesmi »Strunam«!

Dalje je Orožen pesem: »Grob zaročnici« (»Spisi« str. 26.) malone od besede do besede poslovenil po Preradovičevi pesmi hrvaški: »Mrtva ljubav« (vid. »Pjesnička Djela« str. 270.), kakor ima pač v rokopisu tudi náslav: »Mrtva ljubezen« (gl. Lendovšek l. c. XII.). Prispodobimo prvo kitico:

Preradović:	Orožen:
»Gdje ću tebe, o j ljubavi moja,	»Kde čem tebe, ljubeznjiva moja!
Sad zakopat, kad si izdahnula?	Zakopati zdaj, ko si 'zdihmila!
U mom srcu nije ti pokoja,	V mojem srci ni za te pokoja,
Jer si pokoj sav mu razmetnula.»	Ti si pokoj meni vgonobila.»

In takó dalje vse do konca — zvest in precèj dober prevod!

No, sonet svoj: »Novomešniku« (»Spisi« str. 38.) pak je Orožen naravnost prepisal — izvzemši drugo kitico — z istovrstne slovenske pesmi Vrazove: »Antoni Stranjšaki« l. 1838. natisnene (gl. »Kres« III. str. 42.), le samó »odnosno izpremenjeno«. Primerimo zopet začetek:

Vraz:	Orožen:
»Naj Bog nad Njega stegne roke svoje;	»Naj Bog nad tebe stegne roke svoje,
Naj z večnim okom gleda Ga tak milo,	Naj z blagim okom te pogleda milo,
Kak gledal, gda Ga djal Slovenki v krilo	Kot gledal te je, položivši v krilo
Velež nji, naj Ga varje no Mu poje.»	Slovenke te u varstvo matke tvoje!»

Pa prilično takó tudi tretja in četrta kitica — v prepisu! —

Da so vse té Orožnove pesmi le prosti posnetki, doslovni prevodi in goli prepisi, tega nam se sicer nikjer do sedaj ni povedalo naravnost; ali je istina. Izrecno so v njegovih »Spisih« naznačene za »poslovenjene« samó tri pesmi: »Priateljstvo«, Vojaški očenaš« in »Lavorik«. Razven teh pak je še n. pr. »Dečko s planine«: Jaz sem dečko iz planine! — Uhlanova: »Ich bin vom Berg der Hirtenknab'«; in »Oblakom«: Oj, oblaki, kaj hitite — posneta je po Schillerjevi: »Eilende Wolken«, kakor je bil na to opozoril pač že Stritar l. c. —

Tóliko je podpisani izvestitelj mogel do sedaj zaslediti izvir in postanek pesmim Val. Orožna. Morebiti nam za ostale Orožnove pesmi vé kdo drugi še kàj povédati o njih »spočetji« in »rojstvu«? Zlasti ljubo bi nam bilo, da zvémo v tem oziru kàj natančnejšega o pisanih »ročicah« in njih tovarišicah, pa o drobni »lastovki«, in morebiti še tudi o »vinski kapljici«, katere so, kakor pesniku-pevcu, takó pač tudi nam najpriljubljenejše popevke Orožnove!

Stritar, omenjajoč óne prej imenovane prevode Orožnove, katere bi naj kot take zaznamenoval bil že Lendovšek, sicer pristavlja: »Toda to je bilo morebiti nepotrebno«. — No, nam se to zdi pač uprav potrebno. Kajti takó le znamo prvič, na koliko izviren je sam pesnik ali pisatelj v obče; ker le kot takšen ima v prvi vrsti svojo vrednost v národni književnosti — ako sicer njegovi plodovi res kàj veljajo. A drugič vémo takó, kakšne posebnosti in znamenitosti je proizvod, odnosno pesem, katero pòjemo ali poslušamo; ali je namreč pristno blagó domače, ali pa le tuje izposojeno in samó prekrojeno — kakršnega imamo Slovenci, žal, povsod in vse preveč!

In takó treba, da vse bolj vémo tudi za pesnika Orožna; da vse bolj poznamo i pesmi njegove. Saj pač tudi Valentina Orožna, dasi je v pesmih svojih takó malo izviren, gotovo (da končam, kakor sem začel, z besedami Stritarja samega) »štejemo po pravici med zaslužne može slovenske z ozirom na čas in okolnosti, v katerih je prepeval. Drobne pesmice njegove so iztok blagega, veselega srca, kakor Slomškove; rad jih človek posluša ali poje, ne misleč na njih pesniško vrednost«.

